

23. Шишков Ю. В. Глобализация - враг или союзник развивающихся стран? / Ю. В. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. - 2003. - № 4.

24. Arrighi G. The Long Twentieth Century: Money, Power and the Origins of Our Time / G. Arrighi. - London : Verso, 1994. - 400 p.

25. Modelski G. Leading Sectors and World Powers: The Coevolution of Global Politics and Economics / G. Modelski, W. Tompson. - Columbia : University of South Carolina Press, 1996. - 263 p.

26. Ohmae K. The End of the National State / K. Ohmae. - N.Y., 1995.

27. Rodrik D. Feasible Globalization / D. Rodrik // NBER Working Paper 9129. Cambridge Mass. - September 2002.

28. Rosenau J. Along the Domestic-Foreign Frontier / J. N. Rosenau. - Cambridge : Cambridge University Press, 1997. - 467 p.

29. Simon H. A. Administrative Behavior / H. A. Simon. - N.Y. : McMillan, 1961.

30. Soros G. The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means / G. Soros. - N.Y. : Public Affairs, 2008. - 164 p.

31. Strange S. The Retreat of the State: Diffusion of Power in the World Economy / S. Strange. - Cambridge : Cambridge Studies in International Relations, 1996. - 239 p.

32. Throu L. Balancing Wealth: New Rules for Individuals, Companies and Nations in Knowledge-Based Economy / L. Throu. - N.Y., 1999.

33. UNDP. Human Development Report. - Wash., 1999.

N. Kravchuk

THE NATURE OF GLOBAL DEVELOPMENT ASSYMETRIES: IRRATIONAL AND EVOLUTIONISTIC APPROACH

Ideological and theoretical dominants and basic fundamentals that determine the logic and perspectives of intersystem constructive changes in the new cycle of civilization human development have been outlined. On this basis the objective necessity of global economic development research as a constituent of much wider social evolution from a perspective of irrational and evolutionistic conception have been proved. In the frames of so-called imperatives triangle which tops are "interests - institutes - politics" author's approach to form the initial methodologic basis of global development motivation conceptualization has been proposed. The main forms of global development assymetry manifestation have been generalized.

Key words: assymetry, global development, interests, institutes, political decisions.

© Н. Кравчук

Надійшла до редакції 09.11.2011

УДК 330.14:330.31

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ УМОВИ ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

ЛІОНА ЛЕВІНА,

кандидат економічних наук, доцент Донецького національного технічного університету

У статті розглянуто інституціональні умови відтворення інтелектуального капіталу в економіці. На основі компаративного підходу проаналізовано систему критеріїв розвитку інтелектуального капіталу та чинників формування економіки знань. Аналіз екзогенних та ендогенних факторів відтворення інтелектуального капіталу в Україні дозволив виділити основні групи причин його неефективності та інституціональні "пастки". Запропоновано напрями підвищення ефективності накопичення інтелектуального капіталу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, відтворення інтелектуального капіталу, інституціональні "пастки", інституціональне середовище.

Постановка проблеми. Значні соціально-економічні трансформації, які притаманні сучасному етапу розвитку більшості країн світу, пов'язані зі збільшенням інтенсивності процесів інтелектуалізації продуктивних сил суспільства. Структура національного багатства визначається не стільки виробничими та природними ресурсами, скільки інтелектуальним капіталом. Із просуванням до постіндустріального суспільства головним джерелом доходу стає технологічне використання знань та інформації, тому

інтелектуальний капітал набуває особливої значущості та обумовлює зміну відносин, форм та прав власності.

Останні дослідження та публікації, у яких започатковано вирішення проблеми. Методологічною основою дослідження економічного змісту інтелектуального капіталу є теоретичні концепції Л. Туроу [1], Ф. Махлупа [2], П. Дракера [3]. Відтворення інтелектуального капіталу досліджується на базі синтезу таких концептуальних підходів, як тео-

рія постіндустріального суспільства Д. Белла [4], теорія конкурентних переваг М. Портера [5] та ін. Разом із тим, наведені теоретичні підходи потребують критичного узагальнення, дослідження можливостей та умов їхнього застосування в економіці України. Проблеми формування й розвитку інтелектуального капіталу та інші аспекти постіндустріальної трансформації розглянуто в роботах українських учених Г. Задорожного [6], А. Чухна [7], російських науковців - В. Іноземцева [8], М. Критського. Однак, оскільки сучасні трансформаційні процеси в Україні обумовлено постіндустріальними тенденціями, виникає необхідність дослідження впливу загальноцивілізаційних закономірностей економічного розвитку національного інтелектуального капіталу.

Метою статті є визначення інституціональних чинників відтворення інтелектуального капіталу в умовах сучасної постіндустріальної трансформації.

Виклад основного матеріалу. Під інтелектуальним капіталом слід розуміти продуктивну силу інформаційного технологічного способу виробництва, що виникає в результаті раціонального пізнання та формування нових знань, які забезпечують приріст авансованого капіталу та зростання граничного продукту. Такий підхід дозволяє розширити традиційну сферу дослідження інтелектуального капіталу від внутрішньої структури мікрорівня до рівня суспільного відтворення.

Відтворення інтелектуального капіталу - багатограничний процес, який має циклічну форму та включає в себе стадії формування, використання та відновлення цього ресурсу. Відтворення інтелектуального капіталу доцільно дослідити (умовно кажучи) на нано-, мікро- та макрорівнях.

На нанорівні відтворювальна система визначається здатністю людського капіталу генерувати та використовувати знання. Логічний підхід до дослідження категорії інтелектуального капіталу на підставі аналізу взаємозв'язку понять "інтелект" - "капітал" та функціонального індивідуального обігу людського капіталу дозволяє виявити подвійну природу інтелектуального капіталу: з одного боку, як здатність людини до пізнання, тобто як процес віддзеркалення й відтворення дійсності в мисленні, результатом якого є нове знання; з іншого боку - використання нових знань і виявлених закономірностей в економічній та іншій діяльності з метою отримання інтелектуального продукту.

На мікрорівні разом із функціональним кругообігом людського капіталу слід відокремити інноваційний обіг структурного капіталу, який обумовлено якісним оновленням інформаційних технологій, удосконаленням способів організації роботи, зростанням продуктивності праці. Таким чином, на мікрорівні траєкторія відтворення інтелектуального капіталу залежить від реалізації таких засад, як інтеграція науки й виробництва; спрямованість на створення інтелектуальних продуктів; упровадження нововведень; орієнтація на стимулювання творчої складової праці.

Відтворення інтелектуального капіталу на макрорівні спрямоване на забезпечення таких напрямків, як: поглиблення структурних трансформацій економіки з орієнтацією на високотехнологічні галузі; фінансування інтелектуальних ресурсів на підставі перерозподілу національного доходу; розширення інвестицій у людський капітал.

Можна дослідити вплив екзогенних та ендеген-

них факторів на процес формування та розвитку інтелектуального капіталу.

Необхідність виділення екзогенного середовища обумовлена рядом об'єктивних причин. По-перше, глобалізація є світовою тенденцією, а тому економічні трансформації слід розглядати з урахуванням мегатрендів економічного розвитку. По-друге, екзогенні чинники визначають зовнішні "правила гри", вплив яких, з одного боку, забезпечує можливість розвитку, з іншого - формує низку обмежень фінансового та організаційного характеру, що лімітує процес накопичення національного інтелектуального капіталу.

Розглянемо досвід постіндустріальних країн, які зрозуміли, що сьогодні тільки через знання та відтворення інтелектуального капіталу можливо підвищити рівень конкурентоспроможності та забезпечити високий рівень життя населення. Сучасні розвинуті країни перетворюються на постачальників продуктів інтелектуального виробництва на світовий ринок, решта країн - на постачальників сировини та виробничих і споживчих товарів, цим самим ще більше поглиблюється розрив економічного розвитку між країнами.

На основі компаративного підходу до вивчення досвіду країн із розвинутою економікою доцільно проаналізувати систему критеріїв розвитку інтелектуального капіталу та чинників формування економіки знань (рис. 1).

Порівняння країн дозволяє виявити найбільш суттєві проблеми у формуванні економіки знань в Україні. За такими показниками, як рівень освіченості дорослого населення та охоплення вищою освітою Україна випереджає країни з високим рівнем, що відображає високий рівень розвитку людського капіталу. Приблизно на одному рівні з країнами з рівнем доходу вище середнього в Україні такі показники, як ліцензійні платежі та грошові надходження, статті в науково-технічних журналах, охоплення середньою освітою та кількість користувачів Інтернетом. Найбільш низькі оцінки були зафіксовані за показниками кількість комп'ютерів на 1000 населення, якість регуляторної політики та правовий режим. Таким чином, це підтверджує, що саме інституційне середовище є суттєвим бар'єром розвитку інтелектуального капіталу та побудови економіки знань в Україні. Неструктурована та неузгоджена між собою розгалужена система нормативно-правових актів, яка є інституційною базою для формування економіки знань, призвела до того, що Україна серед країн світу в 2009 році за показником "економічне стимулювання та інституційний режим" посіла 80 місце [9].

Аналіз ендегенних факторів відтворення інтелектуального капіталу в Україні дозволяє виділити основні групи причин його неефективності.

По-перше, атомістична стратегія регулювання окремих структурних елементів інтелектуального капіталу, яка притаманна сучасній економіці, суперечить принципу холізму, а інтелектуальний капітал як система характеризується незбалансованістю його складових. У результаті можна констатувати значний рівень розбіжності між інтелектуальним потенціалом нації й інтелектуальним капіталом. Однак ефективність суспільного відтворення буде досягнута лише за умов трансформації накопиченого потенціалу в інтелектуальний капітал, оскільки високий потенціал є лише передумовою майбут-

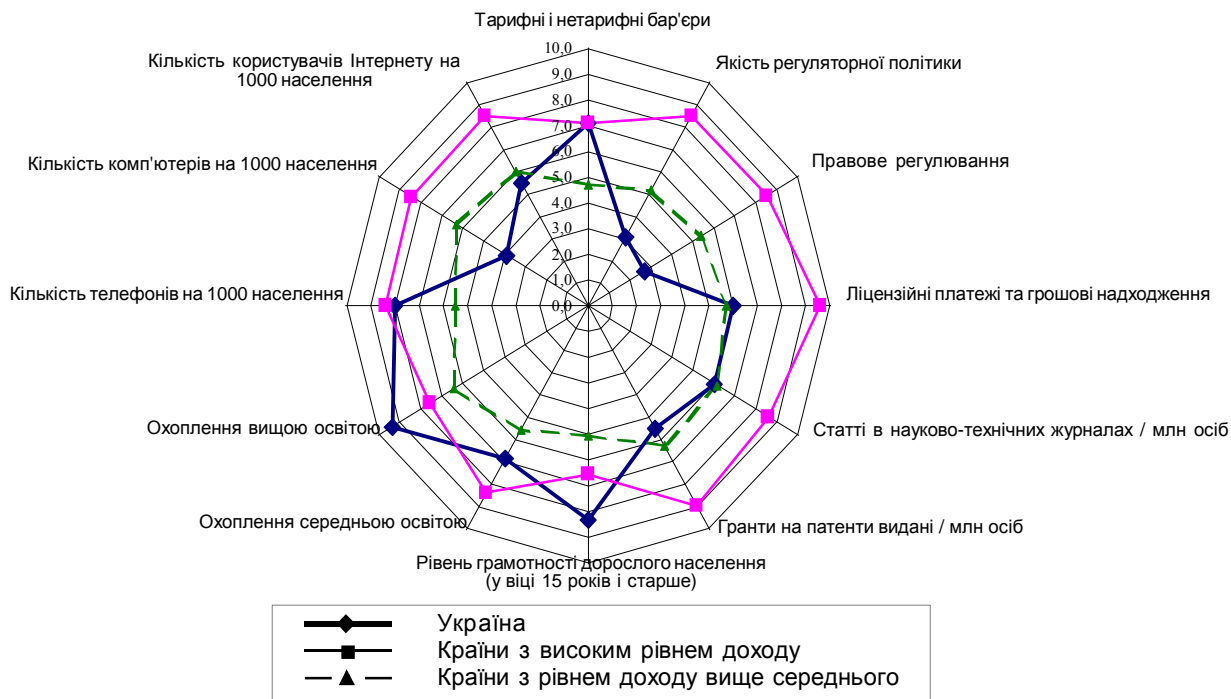

Рис. 1. Індекс економіки знань за його складовими в 2009 р. [9].

нього економічного зростання, але джерелом розвитку він стає лише тоді, коли може продуктивно використовуватися.

По-друге, неефективність інвестиційних потоків та розподілу джерел фінансування інтелектуального капіталу також гальмують відтворення інтелектуального капіталу. Наприклад, відповідно до Лісабонської стратегії побудови "економіки знань" Європейського Союзу передбачається фінансування науки в обсязі не менше 3 % від ВВП. Деякі країни Європи вже перевищили запланований показник, наприклад, у Швеції він складає 4 % ВВП. Обсяг бюджетного фінансування науки в Україні нижчий від законодавчо встановлених норм (1,7 % ВВП) і складає лише 0,4-0,5 % ВВП [10]. Таке становище безпосередньо впливає на розвиток інновацій. Крім того, спрямованість інвестиційних потоків на третій технологічний уклад не дозволяє стимулювати розвиток інноваційного сектора економіки. Економіка постіндустріальних країн базується на п'ятому технологічному укладі, в основі якого - біотехнології, програмне забезпечення, нанотехнології. В економіці України домінує четвертий (45 %) та третій (30 %) технологічний уклад, питома вага п'ятого укладу складає менше 10 % [7].

По-третє, перешкоджають ефективному накопиченню інтелектуального капіталу інституціональні "пастки", які являють собою неефективні інститути та неефективні сталі норми. Перш за все, це "пастки" низької оплати праці, що призводять до спростування аксіоми людського капіталу про високий рівень кореляції заробітків із рівнем освіти; "пастки" неефективної системи прав власності, що обумовлюють нерівність розподілу дивідендів від інтелектуального капіталу та знижують мотивацію до творчої діяльності; неефективні законодавчі норми та формальні важелі забезпечення контрактів у сфері інтелектуального капіталу, що призводять до високого рівня несумлінної конкуренції, ризиків та високих транзакційних витрат.

Висновки

По-перше, відтворення інтелектуального капіталу в Україні визначається, з одного боку, загальноцивілізаційним вектором розвитку, який проходить у координатах глобалізації й постіндустріальних тенденцій, а з іншого боку, - трансформаційними змінами господарського механізму. Ураховуючи загальноцивілізаційний вектор розвитку, слід відмітити, що в розвинутих країнах створене адекватне інституціональне середовище для ефективного відтворення інтелектуального капіталу. В Україні, навпаки, інституціональні чинники є бар'єром для всебічного розвитку інтелектуального капіталу та формування економіки знань.

По-друге, для подолання атомістичності розвитку людського та структурного капіталу та забезпечення трансформації інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал необхідно врахувати принцип градуалізму, який передбачає поетапність проведення реформ при створенні інституціонального середовища. З метою забезпечення інституціональних умов для накопичення інтелектуального капіталу доцільно сформувати якісно нові "правила гри", регламентувати права власності, спрямувати розвиток інституціональної інфраструктури, сформувати достатні умови для ефективного функціонування інтелектуального капіталу за рахунок структурної трансформації відповідно до збільшення інтенсивності інтелектуалізації продуктивних сил суспільства, удосконалити законодавчу базу та впровадити стратегію інноваційної експансії з підтримкою технопарків, бізнес-інкубаторів, нанотехнологій.

По-третє, з метою всебічного розвитку інтелектуального капіталу на сучасному етапі виникає необхідність перерозподілу надприбутку через інститут інтелектуальної ренти. Тобто в економіці знань робітник творчої праці, який створює об'єкти інтелектуальної власності, повинен отримувати частку інтелектуальної ренти, пропорційну своєму внеску

в інтелектуальний капітал. Відсутність розподілу надприбутку руйнує мотиваційний механізм заохочення до творчості та зменшує результати інтелектуальної діяльності.

Таким чином, створення сприятливого інституційного середовища забезпечить усебічний розвиток інтелектуального капіталу та формування економіки знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Thurow L. Investment in Human Capital / L. Thurow. - Belmont, 1970. - 146 p.
2. Machlup F. The Economics of Information's and Human Capital / F. Machlup. - Princeton : PrincetonUniversity Press, 1984. - 644 p.
3. Drucker P. Post Capitalism Society / P. Drucker. - N. Y., 1993. - 327 p.

4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. - М. : Academia, 1999. - 788 с.
5. Портер М. Конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ.]. - М. : Изд. дом "Вильямс", 2001. - 497 с.
6. Задорожный Г. В. Интеллектономика как теоретическое основание цивилизации XXI века / Г. В. Задорожный // Экономика і кібернетика на початку XXI століття. - Харків : ХНУ, 2005. - С. 52-79.
7. Чужно А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. Чужно. - К. : Логос, 2003. - 632 с.
8. Иноземцев В. На рубеже эпох. Экономические тенденции и их неэкономические следствия / В. Иноземцев. - М. : Academia, 2003. - 720 с.
9. The World Bank, knowledge for development [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp.
10. Комітет з питань науки та освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article>.

I. Levina

INSTITUTIONAL CONDITION OF REPRODUCTION OF INTELLECTUAL CAPITAL

The article is discussed the institutional condition of reproduction of intellectual capital. On the basis of the comparative approach examined the development of intellectual capital and factors of building of the knowledge economy. Analysis of external and internal factors of reproduction of intellectual capital in Ukraine has identified the main reasons for the ineffectiveness of development and institutional "traps". There are proposed the recommendations directed to provide an extended reproduction of intellectual capital.

Key words: intellectual capital, reproduction of intellectual capital, institutional traps, institutional environment.

© I. Левіна

Надійшла до редакції 14.11.2011

УДК 338.512:658.15

МЕТОДИКА КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ КОРПОРАЦІЙ

МИХАЙЛО МІЛЯВСЬКИЙ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Донбаської державної машинобудівної академії, м. Краматорськ

У статті обґрунтовано методика контролю кредитної діяльності машинобудівної корпорації на основі визначення кредитних резервів та внутрішньої оцінки кредитоспроможності. Остання, на думку автора, виступає і елементом управління, і складовою частиною системи корпоративного захисту. Побудовано адаптивну модель внутрішньої оцінки кредитоспроможності корпорації, обґрунтовано методи запобігання проблемній заборгованості за кредитами, сформовано порядок визначення суми резерву за кредитами в разі виникнення потреби їх термінового погашення.

Ключові слова: машинобудівна корпорація, кредитна діяльність, корпоративний контроль, кредитоспроможність організації.

Постановка проблеми. Однією зі схем корпоративного захоплення є конвертація кредиторської заборгованості, тому об'єктом корпоративного контролю постає кредитна діяльність машинобудівної корпорації.

Кредитна діяльність корпорації - це різновид фінансової діяльності, а саме діяльність із залучення та погашення кредитів. Вона має надзвичайно велике значення, адже саме від неї корпорація отримує, з одного боку, умови щодо формування прибутку від